Monumente ale literaturii teologice româneşti din secolul al-XVII-lea aniversate în anul 2013

Dr. FLORIN BENGEAN
Tîrgu Mureş

Abstract
Monuments of the Romanian Theological Literature of the XVIIth Century Celebrated in 2013

The XVIIth century is a period of maximum prosperity for Romanian theological literature and thus for the whole Romanian culture. This century enabled a number of bishops to be regarded as the founders of the Romanian language and culture, due to their entire activity. Moreover, some of these bishops, thanks to their improved life, came to be canonized, being honored as saints of Orthodoxy. These bishops gave Romanian culture works of great significance, works whose importance endures over time. In 2013 we celebrate some of the great masterpieces of the Romanian theological literature of the XVIIth century. Thus, this year celebrates 370 years since the Homiliary of Varlaam has been printed, a work published in 1643. It also celebrates 365 years since the New Testament from Belgrade has been published, an extraordinary work published in 1648 with the help of St. Metropolitan Simion Stefan of Transylvania.

Also this year we celebrate 340 years since the printing of the Psalter in verse of St. Dosoftei Metropolitan of Moldova, work published in 1673, this holy Metropolitan Dosoftei being considered as the first Romanian poet. In 2013 we also celebrate 325 years since the Bucharest Bible has been printed, another monumental work of Romanian theological literature that appeared in 1688. These works have contributed enormously to the development of the Romanian culture.

Keywords: *Theological literature, saints, bishops, scholars, seventeenth century, anniversary, Homiliary, The New Testament, The Psalter in verse, The Bible, Moldova, Transylvania*

Biserica a avut - şi are şi în prezent - un rol religios-moral sau duhovnicesc, acela de a sădi în sufletele credincioşilor credinţa în Dumnezeu şi dragostea faţă de aproapele, îndemnându-i să fie întru toate următori ai învăţăturilor Mântuitorului Iisus Hristos. În istoria culturii vechi româneşti,

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

şi anume în perioada ei de plămădire, au ostenit cu râvnă vrednică de pomenire un şir lung de clerici luminaţi, iubitori de ţară, adevăraţi pionieri în vremuri de alegere a luminii de întuneric, ctitori de limbă, de cultură şi de unitate românească. Numele lor a fost căutat cu pasiune şi migală, a fost descifrat de cercetători pe frontispicii sau pe margini de manuscrise şi de cărţi şi a intrat de mult în patrimoniul naţional. A-i aminti iar şi iar e ca o rugăciune senină de laudă şi de mulţumire, ca o cântare Patriei, în care ei sunt refrenul ce revine în ritm de respiraţie în eternitate.

Secolul al XVII-lea reprezintă o perioadă de maximă prosperitate pentru literatura teologică românească şi implicit pentru întreaga cultură românească. În acest secol au activat o serie de ierarhi care, prin întreaga lor activitate, pot fi consideraţi drept ctitori de limbă şi de cultură românească. Ba mai mult, unii astfel de ierarhi, prin viaţa lor îmbunătăţită au ajuns să fie canonizaţi, fiind astfel cinstiţi ca sfinţi ai ortodoxiei. Aceşti ierarhi au dat culturii române opere de o mare însemnătate, lucrări a căror importanţă dăinuie peste timp. În anul 2013 sunt aniversate câteva dintre marile capodopere ale literaturii teologice româneşti ale secolului al XVII-lea.

370 de ani de la tipărirea *Cazaniei* lui Varlaam (1643)

Vasile Netea spunea: „*Cel mai de seamă monument literar românesc al primei jumătăţi a secolului al XVII-lea şi totodată o concludentă realizare umanistă avea să fie Cartea românească de învăţătură tipărită la Iaşi în anul 1643 (Cazania lui Varlaam).*”[1] Considerată de sprijinitorul său - voievodul Vasile Lupu al Moldovei, cu a cărui cheltuială enormă s-a tipărit - ca un *dar*, în numele conştiinţei de origine, pentru „*toată seminţia românească*,” ***Cazania*** a avut în cadrul acestei „*seminţii*,” aşa cum s-a dorit chiar de la început - spune Netea - una din cele mai largi circulaţii. Apariţia ***Cazaniei*** a fost socotită ca un adevărat eveniment literar şi ca un monument al limbii române, dominată până atunci în biserică de limba slavonă, N. Iorga văzând în ea o scriere „*de cea mai mare însemnătate în ceea ce priveşte graiul românesc*” şi remarcând totodată

[1] Vasile Netea, *C**onştiinţa originii comune şi a unităţii naţionale în istoria poporului român**,* Bucureşti, Editura Albatros, 1980, p. 62.

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

„*mlădierea unor perioade construite după slavona medievală, care şi ea împrumutase ţesătura de frază a vechii limbi greceşti. În acest stil viu şi plin de culoare* - adăuga mai departe N. Iorga, elogiind calităţile de scriitor ale lui Varlaam - *în care putea scrie doar unul care să-şi fi petrecut o bună parte din viaţă numai între ţărani sau între călugării ridicaţi din mijlocul lor, nu se mai făcuseră cărţi bisericeşti până atunci*."[2]

În 1641 a fost dată în lucru, iar în 1643 a ieşit de sub teascurile tiparniţei de la Trei Ierarhi prima carte românească din Moldova şi - în acelaşi timp - una din cele mai de seamă din istoria vechii culturi româneşti. Este cunoscuta ***Cazanie a lui Varlaam*** sau, cu titlul ei exact, ***Carte românească de învăţătură dumenecele preste an şi la praznice împărăteşti şi la svănţi mari***. Este o lucrare masivă, cu 506 file (1012 pagini), ilustrată cu numeroase gravuri în lemn, reprezentând scene biblice, chipuri de sfinţi, frontispicii, viniete, iniţiale înflorate etc. Acestea au fost lucrate de meşterul gravor Ilia, care a ilustrat şi unele din cărţile tipărite la Kiev şi Lvov. Presupunem că el n-a lucrat singur, ci ajutat de unii călugări moldoveni (poate de la Neamţ, Putna sau Dragomirna, unde exista o bogată tradiţie miniaturistică). Toate aceste podoabe grafice şi iconografice, cu mai multe caractere de litere, fac din ***Cazanie*** una dintre cele mai artistice opere tipărite din vechea cultură românească.

Cartea începea cu un ***Cuvânt împreună către toată semenţiia românească***, adresat de Vasile Lupu la „*toată semenţiia românească pretutinderea ca să află pravoslavnici într-această limbă*." Textul propriu-zis era foarte scurt. Din însăşi foaia de titlu şi din cuvântul domnitorului se desprinde limpede ideea de unitate naţională, cartea fiind hărăzită tuturor românilor. Urma apoi un ***Cuvânt către cetitoriu***, scris de „*smeritul arhiepiscop Varlaam şi mitropolitul de Ţara Moldovei*." Arăta aici motivele care l-au determinat să scrie: „*limba românească n-are carte pre limba sa*," cât şi „*lipsa dascălilor şi a învăţăturii*." În partea finală, preciza că „*tipariul cu toate meşteşugurile câte trebuesc*" au fost trimise de Petru Movilă, iar cheltuiala tipăririi a fost suportată de Vasile

[2] ***Ibidem***, p. 62-63.

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

Lupu.[3] ***Cazania*** are două părţi; partea întâi cuprinde 54 de cazanii la duminici, iar partea a doua cuprinde 21 de cazanii la sărbătorile împărăteşti şi ale sfinţilor. Fiecare cazanie duminecală are patru părţi: cuvântul introductiv la Evanghelie, pericopa evanghelică a zilei, învăţătura întâi şi învăţătura a doua. Această împărţire nu o întâlnim la cazaniile sărbătorilor şi ale sfinţilor.

În ***Cazania*** de la 1643 sunt traduse şi prelucrate - integral sau parţial - peste 20 de cuvântări ale lui Damaschin Studitul, cuprinzând peste 200 de pagini. Au fost prelucrate, însă, într-un mod original şi numai anumite cuvântări, înlăturându-se repetările inutile, incursiunile, amănuntele nesemnificative, afirmaţiile neştiinţifice şi naive, simplificându-se simţitor retorismul exagerat din originalul neogrec. N-au fost urmate întru totul nici versiunile slavone, care au tradus integral şi exact textul neogrecesc al lucrării lui Damaschin.[4] În afară de această carte, Varlaam şi ceilalţi traducători s-au servit şi de alte izvoare la alcătuirea Cazaniilor sale.

Cazania prezintă un interes deosebit din punct de vedere lingvistic. Ea are cea mai îngrijită formă de exprimare a limbii române în prima jumătate a secolului al XVII-lea, o limbă apropiată de cea populară, plastică, expresivă, curăţită de multele slavonisme ale limbii literare româneşti din secolul al XVI-lea. De aceea, pe bună dreptate, spunea un cercetător că ea „*deţine în limba română un loc analog Bibliei lui Luther în cultura germană*."

Cercetători mai noi - spune Vasile Netea - atribuie ***Cazaniei lui Varlaam*** chiar şi o anumită semnificaţie estetică, ea cuprinzând „*primele pagini de proză artistică în limba română*." ***Cazaniei*** sale, Varlaam i-a incorporat cele mai numeroase cuvinte şi expresii populare aflate până atunci într-o scriere românească. Limpezimea graiului său, graiul prin care s-a pus baza lingvistică a „*vechilor cazanii*," ca şi minunatul veşmânt grafic în care a fost

[3] Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, ***Istoria Bisericii Ortodoxe Române***, vol. 2, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 19.

[4] ***Ibidem***, p. 20.

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

imprimată, bogat în sugestive ilustraţii, au avut un rol determinant, atât în larga ei răspândire, cât şi în durata interesului manifestat pentru ea.[5]

În ceea ce priveşte circulaţia ***Cazaniei lui Varlaam***, putem spune că prin conţinutul ei, cât şi prin frumuseţea graiului întâlnit în predicile sale, ***Cartea românească de învăţătură*** din 1643 a cunoscut cea mai largă răspândire între vechile tipărituri româneşti, a fost „*cea mai citită carte din trecutul nostru*" (Dan Simonescu), încât ea a contribuit nu numai la apărarea Ortodoxiei, ci şi la întărirea conştiinţei de unitate naţională românească. Este interesant că ea s-a răspândit mai mult în Transilvania, Banat, Bihor şi Maramureş, unde s-au găsit peste 350 de exemplare. ***Cazania*** era atât de preţuită aici, încât s-au născut şi procese între sate sau între credincioşi pentru stăpânirea ei. Astfel, în 1687 a avut loc un proces în părţile Orăştiei, în faţa „*unui scaun protopopesc*;" în 1689 se judecau două sate din părţile Lăpuşului înaintea mitropolitului de atunci al Ardealului, numit tot Varlaam; în 1738 un proces înaintea unui „*sobor preoţesc*," altul în 1745, amândouă în părţile Făgăraşului etc. Uneori, un exemplar din Cazanie făcea câte un drum lung prin toate ţinuturile locuite de români, fiind o adevărată „*carte călătoare*." Pentru a ajunge în stăpânirea ei, credincioşii făceau jertfe materiale vrednice de luare aminte. Aşa de pildă, credincioşii din satul Muntele Someşului Cald, la îndemnul preotului lor Ursan, au cumpărat un exemplar din Cazanie cu zece oi şi opt miei. În alte părţi se vindea cu 18-20 florini şi chiar mai mult. În acelaşi secol, ***Noul Testament*** de la Alba Iulia se vindea cu 9-25 florini, iar ***Biblia*** de la Bucureşti cu aproximativ 25 de florini.[6] Ca să putem aprecia aceste preţuri, reţinem că, potrivit hotărârilor Dietei Transilvaniei, din 1642, o pereche de boi costa între 12 şi 30 florini, un miel între 0,30 şi 0,42 florini, un cot de stofă englezească între 2,50 şi 4,25 florini, iar ziua de muncă a unui zidar sau tâmplar se plătea cu 0,42 florini şi mâncare.

Preţuirea de care se bucura ***Cazania lui Varlaam*** reiese şi din aceea că a fost retipărită - cu adaosuri sau cu omisiuni - în mai multe rânduri, fie sub titlul slav de ***Cazanie***, fie sub cel grecesc de ***Chiriacodromion*** (Alba

[5] Vasile Netea, ***op. cit.***, p. 63.

[6] Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, ***op. cit.***, p. 22.

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

Iulia, Bucureşti, Râmnic, Buzău, Sibiu etc.; unele din acestea, dar şi alte tipărituri, reproduc din podoabele ***Cazaniei*** din 1643). Se cunosc numeroase copii în manuscris făcute în Transilvania, fie după ediţia de la 1643, fie după manuscrisele care circulau înainte de tipărire. Prin larga ei răspândire, ***Cazania lui Varlaam*** a unit în acelaşi cuget şi în aceeaşi credinţă pe românii de pretutindeni, ca un nepreţuit *dar* limbii româneşti.[7]

Prin îndelungata şi multipla sa activitate, sfântul mitropolit Varlaam şi-a înscris numele în rândul marilor ierarhi cărturari din trecutul nostru. Şi-a adus un aport preţios la tipărirea de cărţi în limba română, i-a sprijinit cu hotărâre pe românii transilvăneni în lupta lor pentru apărarea Ortodoxiei, a stat în legătură cu Bisericile Ortodoxe de pretutindeni, a stăruit pe lângă domnii ţării pentru preoţii săi, a avut un rol însemnat în pregătirea sinodului de la Iaşi şi în împăcarea dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu.[8] Teolog, bun patriot, conştient de unitatea românească, mitropolitul Varlaam a fost, mai presus de toate, unul din marii făuritori ai limbii româneşti literare, pregătind drumul marilor prozatori moldoveni de mai târziu.

365 de ani de la tipărirea *Noului Testament de la Bălgrad* (1648)

Unul dintre marii ierarhi, creatori de limbă şi cultură românească, este Sfântul Mitropolit Simion Ştefan al Transilvaniei. După înlăturarea lui Ilie Iorest din scaun, soborul protopopilor l-a ales ca mitropolit pe ieromonahul **Ştefan** (din botez Simion) de la mănăstirea din Alba Iulia. În ciuda condiţiilor vitrege în care şi-a desfăşurat activitatea şi a nenumăratelor piedici care i s-au pus, vlădica Ştefan nu s-a înstrăinat de credincioşii săi şi nici n-a îndeplinit vreuna din sarcinile umilitoare pe care i le-au impus cârmuitorii de atunci ai Transilvaniei. El nu şi-a uitat niciodată înaltele sale îndatoriri arhiereşti, ci a căutat în permanenţă să ţină trează conştiinţa ortodoxă şi românească în sufletele păstoriţilor. Dovadă sunt cele două tipărituri româneşti apărute la Alba Iulia, sub îndrumarea sa: ***Noul Testament*** din 1648 şi ***Psaltirea*** din 1651.

[7] ***Ibidem***, p. 23.
[8] ***Ibidem***, p. 30.

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

Noul Testament a văzut lumina tiparului la Alba Iulia, la 20 ianuarie 1648. Trebuie subliniat în mod deosebit faptul că aceasta este *prima traducere integrală a Noului Testament tipărită în româneşte.* Traducerea ***Noului Testament*** din 1648 se încadrează în curentul larg umanist de culturalizare a poporului în limba lui, mai ales că traducătorii erau conştienţi că limba noastră este de origine latină, deci menită să devină o limbă de cultură, ca şi cele considerate „sfinte": greaca, latina, slavona. În afară de aceasta, preoţii, fără să mai vorbim de masele largi de credincioşi, nu mai cunoşteau limba slavonă, încât simţeau nevoia citirii cuvântului lui Dumnezeu în limba vorbită şi înţeleasă de toţi.

Într-o primă ***Predoslovie*** (adică prefaţă), semnată de „*Simion Ştefan, arhiepiscop şi mitropolit al scaunului Bălgradului şi a Vadului şi a Maramureşului şi a toată ţara Ardealului,"* se aduceau mulţumiri protocolare lui Gh. Rakoczy pentru „*ajutorul*" dat la tipărire. Deşi în prefaţă se spune că s-a tipărit cu cheltuiala lui Rakoczy, adevărul este că s-a tipărit cu banii încasaţi de la preoţii români, după cum aflăm dintr-o scrisoare a lui Geleji din 1643.

Cea de a doua prefaţă - ***Predoslovia către cetitori*** - nesemnată, prezintă un interes deosebit. La început dă unele ştiri asupra traducătorilor. În continuare, se relatează contribuţia unor cărturari români la revizuirea şi îndreptarea traducerii lui Silvestru. Ostenitorii la revizuirea şi completarea traducerii erau preoţi cărturari din Ardeal, de neam român. Frecvenţa ardelenismelor în textul tradus (*crei*, *crăiasă*, *Pătru*, *păhar*, *coşarcă*, *ciurdă*, *beutură*, *lămpaş*, *beteag*, *târnaţ* etc.) constituie o dovadă în plus că traducătorii erau transilvăneni. Nu excludem însă posibilitatea ca alături de ei să fi fost şi unii cărturari din Ţara Românească.

O altă problemă pusă în a doua prefaţă a ***Noului Testament*** este aceea a îmbogăţirii limbii literare româneşti. Traducătorii, preocupaţi de redactarea exactă a textului, au constatat că în limba română nu existau termeni corespunzători pentru o serie de noţiuni. Din aceste motive, au recurs la o soluţie foarte ingenioasă, lăsând netraduse cuvintele fără corespondent în limba noastră, dar îmbrăcându-le într-o haină fonetică şi morfologică românească. În felul acesta, au intrat în limba noastră - prin ***Noul Testament*** de la Alba Iulia - o serie de neologisme: *sinagogă*, *filosofi*,

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

maghi, *iotă*, *canon*, *areopag* (toate sunt greceşti, ceea ce constituie o dovadă în plus că s-a folosit şi textul ***Septuagintei***). Dar cea mai însemnată problemă pusă în această predoslovie se referă la necesitatea unei limbi literare unitare, pe care să o înţeleagă toţi românii. Fiind conştient de unitatea etnică a poporului român, autorul predosloviei şi-a îndreptat gândul către toţi românii, nesocotind graniţele politice nefireşti existente între ei.

În ce priveşte traducerea propriu-zisă, primul lucru care impresionează la citirea cărţii este acela că s-a folosit o limbă plăcută, mult apropiată de a poporului, de o mare frumuseţe literară. Fraza nu este înrobită unor influenţe străine, ci, dimpotrivă, este capabilă să exprime gândurile fără nici un echivoc. Conştienţi de originea latină a limbii noastre, traducătorii s-au orientat spre aceasta, luând din ea o serie de fonetisme, forme şi cuvinte necunoscute până atunci. Elementele slavone şi greceşti sunt folosite într-o măsură redusă.[9] Textul este împărţit în „*capete*" (capitole), iar acestea în „*stihuri*" (versete), orice capitol având „*suma*" (rezumatul) lui. Fiecare pagină are rezervat un spaţiu pentru trimiteri la alte capitole sau versete din ***Sfânta Scriptură***. Aceste spaţii mai erau folosite şi pentru explicarea unor termeni străini. Sunt apoi şi scurte comentarii la unele versete.

O problemă teologică de mare importanţă legată de ediţia ***Noului Testament*** din 1648 este a celor 24 de „*predoslovii*." Cu excepţia ***Epistolelor către Filimon***, II şi III Ioan, toate celelalte cărţi au câte o scurtă „*predoslovie*" sau, în limbajul teologic de azi, o „*introducere*" la cărţile respective. Din cele 672 de pagini de text, aproximativ 55 pagini cuprind asemenea consideraţii isagogice.

În decembrie 1651 s-a terminat de tipărit, tot la Alba Iulia, ***Psaltirea*** (având şi titlul evreiesc ***Sefer tehilim***). Şi ***Psaltirea*** avea două „*predoslovii*" nesemnate, una adresată principelui Gheorghe Rakoczy II, alta (la sfârşitul cărţii) „*Către cititori*." Şi în ***Psaltire*** apar glosări marginale (inclusiv confruntări între textul ebraic şi cel grecesc). S-a făcut împărţirea în capitole şi versete, fiecare capitol având un mic rezumat. În privinţa „izvoadelor"

[9] ***Ibidem***, p. 73-74.

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

folosite, autorii celor două prefeţe arătau că s-a tradus din limbile ebraică şi greacă, ceea ce nu este exclus. O comparaţie cu ***Psaltirea Scheiană*** şi cu ***Psaltirea lui Coresi*** din 1570 ne arată că au fost utilizate şi acestea.

Sfântul Mitropolit Simion Ştefan a trecut la cele veşnice în vara anului 1656 (probabil prin iulie), fiind atestat documentar, pentru ultima oară, la 22 mai 1656, când întărea - ca protopop al Hunedoarei - pe preotul Ioan. Mitropolitul Simion Ştefan, cu mijloacele care i-au stat la îndemână, cu dârzenia şi abilitatea sa, la care se adaugă credinţa puternică a păstoriţilor, a ştiut să treacă peste orice obstacole, lăsând culturii româneşti acel dar nepreţuit care este ***Noul Testament*** din 1648. Ierarh cu alese preocupări cărturăreşti, însufleţit de un cald patriotism, Sfântul Mitropolit Simion Ştefan se încadrează în curentul larg umanisto-renascentist de culturalizare a poporului şi de apărare a Ortodoxiei.

340 de ani de la tipărirea *Psaltirii în versuri* a lui Dosoftei (1673)

În galeria aceasta a ierarhilor cărturari se înscrie şi marele mitropolit al secolului al XVII-lea - Dosoftei al Moldovei. Acesta s-a născut în jurul anului 1624, dintr-o familie românească, originară, se pare, din Suceava. Părinţii săi se numeau Leonte şi Misira. Tânărul Dimitrie Barilă, cum se numea din botez, va fi învăţat carte la şcoala întemeiată de Vasile Vodă Lupu pe lângă biserica Sfinţii Trei Ierarhi din Iaşi. În 1649 era călugăr la mănăstirea Probota. În 1658, datorită învăţăturii şi vieţii sale curate, a ajuns episcop al Huşilor, la începutul anului 1660 episcop al Romanului, iar în 1671 a fost ales mitropolit al Moldovei. Vlădica Dosoftei a fost mereu preocupat de probleme cărturăreşti, alcătuind sau traducând în româneşte felurite cărţi de slujbă şi de învăţătură creştinească.

Cea mai importantă lucrare a sfântului mitropolit Dosoftei al Moldovei este ***Psaltirea în versuri***. Traducerea acesteia (1673) îl consacră drept cel „*dintâi poet român*" şi nu numai ca traducător. El însuşi mărturiseşte că foarte des strecoară în ***Psaltire*** şi versuri originale. În ***Psaltirea în versuri***, de foarte multe ori a reuşit să mlădieze limba română pentru unele moduri de exprimare până atunci neexperimentate, de o necontestată frumuseţe. George Călinescu citează Psalmul ***La apa Vavilonului***,

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

comentând lapidar: „*Dosoftei are vorba materială ce dă corp mâhnirilor abstracte*;" iar George Ivaşcu crede a fi avut o foarte serioasă cultură poetică, realizând prin opera lui „*cea dintâi definiţie a tipului clasic al poetului român*," opera lui constituind „*actul de naştere al poeziei culte româneşti vrednică de acest nume*." Această lucrare a fost rodul unei munci grele, lucrând, cum spune el însuşi, „*cu multă trudă şi vreme îndelungată, cinci ani cu foarte osârdie mare*." A fost prima încercare de versificare în limba noastră, dând o lucrare de peste 8.600 de versuri, care îl arată ca pe un poet foarte talentat. Deşi a avut de luptat cu greutăţile începutului, când limba literară românească nu era încă mlădiată pentru a fi folosită în versuri, Dosoftei a dăruit culturii noastre o lucrare de mare valoare literară-artistică. Psalmii versificaţi de mitropolitul Dosoftei au adus multă mângâiere în sufletele credincioşilor români de pretutindeni, unii din ei ajungând să pătrundă în cântecele de stea şi în colinde. Mulţi din psalmii mitropolitului moldovean stau mărturie că ei sunt inspiraţi din poezia populară românească. Unele versuri prezintă asemănări vădite cu cele ale ***Mioriţei*** sau cu unele din ***Legenda Mănăstirii Argeş***.

Dar între psalmii versificaţi de Dosoftei se găsesc unii care, putem spune fără exagerare, îl arată ca pe un poet foarte talentat şi ca pe un strălucit precursor al lui Mihai Eminescu şi Tudor Arghezi. Psalmul 102, unul din cunoscuţii psalmi de pocăinţă ai împăratului proroc David, ca şi alţii, se pare că au inspirat şi pe Tudor Arghezi în Psalmii săi. Merită să fie subliniat şi faptul că Dosoftei - fără a se îndepărta de textul biblic - a introdus diferite cuvinte româneşti, localizând diferite situaţii. Între psalmii 131 şi 132, Dosoftei a mai adăugat opt versuri, în care arăta binefacerile păcii şi ale bunei înţelegeri între oameni. De asemenea, la sfârşitul ***Psaltirii*** întâlnim 18 versuri alcătuite de cronicarul Miron Costin, în care sublinia originea noastră romană şi unitatea poporului român. Ele au fost alcătuite de cronicar în limba polonă, iar Dosoftei le-a redat aici în româneşte. Urmează alte 12 versuri - sub titlul ***Apostrof*** - care aparţin tot lui Dosoftei, în care vorbea despre zbuciumul celor ce aleargă după bunuri pământeşti.[10]

[10] ***Ibidem***, p. 99-100.

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

Sfântul Mitropolit Dosoftei a fost un poet foarte talentat, care a reuşit să dea în româneşte o operă complexă şi originală, inspirându-se din izvoare felurite, dar mai ales din poezia populară. ***Psaltirea în versuri*** este o lucrare originală, o operă naţională românească, în care ierarhul - poet a prezentat ţara şi realităţile ei politico-sociale, poporul cu viaţa şi năzuinţele sale.

325 de ani de la tipărirea *Bibliei de la Bucureşti* (1688)

Un moment fundamental în istoria limbii literare române este acela al apariţiei ***Bibliei de la Bucureşti*** din anul 1688. Traducerea cărţilor Sfintei Scripturi în limba română a culminat cu tipărirea ***Bibliei de la Bucureşti*** din 1688, numită şi ***Biblia lui Şerban Cantacuzino***, lucrare ce încununează activitatea tipografică de până atunci. Este prima tipărire integrală a Sfintei Scripturi în româneşte.

Tipărirea a început sub îndrumarea fostului episcop Mitrofan de Huşi, în noiembrie 1687, şi s-a sfârşit în toamna anului 1688, când era domn Constantin Brâncoveanu. S-au folosit mai multe traduceri anterioare, tipărite sau în manuscris, revizuite de fraţii Radu şi Şerban Greceanu, logofeţi la curtea domnească şi distinşi cărturari, ajutaţi de mai mulţi cunoscători ai limbii greceşti, ca mitropolitul Ghermano de Nissa, care se afla atunci în Ţara Românească, probabil şi de patriarhul Dositei al Ierusalimului, care semna şi o prefaţă, stolnicul Constantin Cantacuzino şi episcopul Mitrofan. Este sigur că fraţii Greceanu au folosit în munca lor şi tălmăcirile anterioare, printre care şi traducerea ***Bibliei*** în manuscris a învăţatului moldovean Nicolae Milescu Spătarul. Acesta a fost un distins diplomat, istoric, geograf, etnograf, filolog, memorialist şi teolog, avusese diferite slujbe în Moldova şi Ţara Românească, călătorise prin mai multe ţări europene şi îşi sfârşise viaţa la curtea ţarilor ruşi, care l-au trimis şi într-o misiune în China. De la Milescu au rămas mai multe lucrări teologice, între care o lucrare despre ***Prefacerea Sfintelor Daruri***, publicată la Paris în 1669, în limba latină, precum şi traducerea ***Bibliei***, făcută, se pare, la Constantinopol, prin anii 1661-1664. Traducerea lui Milescu a fost revizuită, pentru prima oară, de un alt mare cărturar moldovean, Dosoftei, pe când păstorea în scaunul episcopal de la Roman. În afară de traducerea lui Milescu, fraţii Greceanu au consultat şi

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

alte traduceri româneşti care văzuseră mai înainte lumina tiparului: ***Psaltirea*** lui Coresi, ***Palia de la Orăştie***, ***Noul Testament*** al lui Simion Ştefan, ***Psaltirea*** şi ***Paremiile*** lui Dosoftei, ***Evanghelia*** şi ***Apostolul*** de la Bucureşti.

Această folosire a izvoarelor mai vechi nu scade cu nimic valoarea ***Bibliei*** lui Şerban, ci dimpotrivă i-o ridică, pentru că în felul acesta ea este o încununare a tuturor strădaniilor cărturarilor români de până atunci, din toate cele trei ţări româneşti, de a traduce cuvântul lui Dumnezeu în limba poporului. Faptul că se folosesc traduceri parţiale făcute în diferite regiuni ale ţării este deosebit de important pentru dezvoltarea limbii literare. Prin părţile reproduse din traducerile mai vechi se stabileşte o continuitate, în ce priveşte limba literară, între ***Biblia*** lui Şerban şi întreaga literatură religioasă anterioară.

Prin ***Biblia de la Bucureşti***, care era o operă de mari proporţii pentru acel timp (944 pagini mari), se pune în circulaţie o limbă literară care reprezintă o sinteză a strădaniilor scriitorilor bisericeşti de până atunci, de a scrie într-o limbă curată şi înţeleasă de toţi românii şi se deschide calea pe care se va dezvolta limba română literară de mai târziu. Este adevărat că în text există numeroase grecisme sau fraze traduse confuz, lucru explicabil pentru epoca de formare a limbii române literare. ***Biblia*** lui Şerban a avut un rol important în menţinerea unităţii poporului român. În însăşi foaia de titlu se arată că s-a tipărit „*spre înţelegerea limbii româneşti*" şi „*pentru cea de obşte priinţă s-a dăruit neamului românesc*," iar patriarhul Dositei al Ierusalimului scria în prefaţă că rostul ei era „*să lumineze celor din casă şi Besericii noroade: românilor, moldovenilor şi ungrovalahilor*" (transilvănenilor). Într-adevăr, ea a cunoscut o largă circulaţie în toate ţinuturile locuite de români. Principalele traduceri de mai târziu ale Sfintei Scripturi în româneşte au folosit - într-o măsură mare sau mai mică - şi ***Biblia lui Şerban Cantacuzino***. Toate acestea fac din ea una din cărţile cele mai valoroase, sub raport istoric şi

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)

lingvistic, din vechea cultură românească.[11] ***Biblia de la Bucureşti***, la care colaborează clerici şi laici, o înţelegem şi azi fără dificultăţi şi va fi înţeleasă totdeauna.[12]

Aşadar, în secolul al XVII-lea au activat câţiva clerici luminaţi, ierarhi creatori de limbă şi de cultură românească, care, prin tot ceea ce au întreprins, n-au făcut altceva decât să creeze o literatură teologică deosebită, şi prin aceasta au dat mari daruri culturii teologice româneşti şi culturii româneşti în genere.

[11] Preot Profesor Dr. Mircea Păcurariu, ***Istoria Bisericii Ortodoxe Române - Pentru Semninariile Teologice,*** ediţia a treia, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, p. 194-196.

[12] Episcop Dr. Antonie Plămădeală, ***Clerici ortodocşi ctitori de limbă şi cultură românească,*** Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, 1977, p. 27.

BDD-A30306 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 15:25:10 UTC)